

problemi

Josip curié

RELIGIOZNA KRIZA MLADIH I MARKSIZAM

Mnogima se čini da je glavna značajka našega doba u tome što je budućnost već započela. Ali u svom vizionarskom zanosu ne bismo smjeli previdjeti činjenicu da u našim danima prošlost još nije svršila. Stoga se i krizna situacija današnjice ponajviše sastoji u sukobu između starog i novog, u sukobu između jučerašnjeg, koje još nije preminulo — i sutrašnjeg, koje se još nije pravo rodilo. Dimenzije toga sukoba tragično se ističu na mladima, koji su svojom pojavom doslovce stigmatizirali suvremenu povijest. Ne zalazeći u sve pojedinosti ovoga kriznog fenomena, željeli bismo upozoriti na značajnije crte *religiozne krize*, koja je kod mladih napose obilježena srazom starog i novog... Budući pak da u suvremenom svijetu veoma vidnu ulogu igra marksizam, svoje ćemo navode o religioznoj situaciji mladih zaključiti osvrtom na Marxovu baštinu — koja dandanas uvelike utječe i na Crkvu i na mladi naraštaj u njoj.*

1

Mladi, kako ih ovdje uzimamo, predstavljaju izrazito novu i specifičnu pojavu u suvremenom društvu. Stariji naraštaj, koji se kreće ne-

* Donosimo ovdje cjelovit i dotjeran tekst predavanja, održanog početkom rujna 1977. pred skupom viših redovničkih poglavarica Jugoslavije. Zamijeno u stilu žive riječi, predavanje nema ni zasebnih bilježaka ni uobičajene »znanstvene aparature«. Svrha mu nije bila da koješta dokazuje ili preporučuje, nego da potakne na razmišljanje i raspravljanje. S tom ga nakanom predajemo i tisku.

gdje oko pedesete godine života, ne može te mlade ljude uopće razumjeti. Ne možemo ih razumjeti već zato što mi sami nikad nismo imali takve mladosti kakvu oni proživljavaju danas. Što to znači?

»Nekoć«, tj. pred tridesetak ili više godina, mladost je označavala dosta kratak i prilično brz period dozrijevanja. Taj se period odvijao nekako od 15. do 22. godine života. Bilo je to vrijeme u kojem se mlado stvorenje trgalo od djetinjarija i počinjalo ozbiljnije gledati na život; bilo je to vrijeme kad je trebalo završiti studije, odslužiti vojnu obvezu, stvoriti obiteljsko gnijezdo i tako s obje noge stupiti u životnu borbu. Pod idejno-etičkim vidom mladost je bila razdoblje kad su mladić i djevojka obračunavali s pubertetskom krizom i nastojali da u dušu upiju ideale starijeg naraštaja: s povjerenjem su primali i gotovo bez pitanja usvajali časne vrednote starine, svjesni da ih još nitko nije savršeno proveo u djelo, no u duši su imali želju da budu tako solidni ljudi i tako dosljedni kršćani koliko su to bili i njihovi preci. Može se reći da je u ono vrijeme mladost bila prelazni period inicijacije, period blagotvorne i smirujuće socijalizacije, kroz koju su mladi ljudi pod egidom starijih urastali u odgovorni sloj društva. Čitav taj proces jednako se skladno odvijao i u svijetu, i u Crkvi, i u samostanima; treba ipak naglasiti da se u Crkvi i u samostanima baštinjeni kodeks vrednota shvaćao i prihvaćao doslovce kao nedirljiva svetinja ...

Danas je situacija u mnogočem drukčija. Djeca u desetoj godini života posjeduju već znanje kakvo većina nije nekoć dostizala ni u dvadeset drugoj godini. Na kraju osmoljetke današnja mladež suvereno raspreda o zakulisnoj igri svjetske politike i pri tome očituju veliku okretnost u procjenjivanju raznih grana života — ekonomike, tehnike itd. — gdje se znatan dio starijih još uvijek pravo ne snalazi. I ne samo to! Zbog informacija, koje primaju i putem službene nastave i još mnogo više po bespuću suvremenog društva, kod te djece i pubertet počinje ranije: fiziološki, i dječaci i djevojčice brže sazrijevaju, što nas tu i tamo uvelike zna zapančiti pa i ustraviti... Možda bi tko očekivao da će kod ove mladeži s tako rano započetom mladošću sveukupni period dozrijevanja također rano završiti — svakako ranije nego je to nekoć bio slučaj u starijih naraštaja. No tu nas čeka drugo iznenađenje: kad stignu do svoje 22. godine, ti mladi ljudi nisu još ni za što osposobljeni. Ako i jesu o svemu počeli veoma rano raspravljati, ipak s dvadesetim godinama nemaju u duhu još ni izdaleka dogotovljene životne sinteze. Znaju oni mnoštvo podataka i o »trećem svijetu« i o »smrti« i o »kozmonautici« itd., ali k sebi još nisu pravo došli: sve je kod njih u nesuvislu previranju. Uz to, jedva se tko među njima u toj dobi odvažuje na brak. Prije svega, većina njih nije voljna da se tako brzo u životu veže. No, povrh toga, gotovo nitko među njima u toj dobi nema ni kruha u rukama ni krova nad glavom; niti su studije završili, niti garderobu stvorili, niti su u mogućnosti da priskrbe sebi neku sirotinjsku garsonjeru na periferiji. Treba da zađu u tridesete godine pa da istom tada skucaju materijalnu bazu za svoj život. Ima, za-

cijelo, ponegdje iznimaka; ipak, treba reći, mladost u današnjici kao nekakav zasebni period traje većinom *od desete do tridesete* godine života. Namjesto onog mladenaštva od pukih 6 iH 7 godina, kako ga je proživljavao stariji naraštaj, sad se pojavilo odulje razdoblje od punih 20 godina... Nije to samo nova, nego i veoma paradoksalna pojava. Moderni je naime život obilježen posvud ubrzanjima: i u samoj znanosti sve je ubrzano — za što najbolji primjer pruža atomska energija, dobivena akceleriranim rasulom materije — da užurban tempo suvremene ekonomike, žurnalistike, atletike i si. s mjerenjem stotinki sekunde i ne spominjemo. Uostalom, suluda trka u svagdanjoj borbi za kruh živo svjedoči da smo svi bez iznimke postali već manijaci akceleracije... Jedino se period mladosti otegnuo danas u »beskraj«: postao je triput duži nego što je bio uoči drugog svjetskog rata. Tko da shvati današnje mlade ljude, koji su sa *deset* godina informirani o svemu i svačemu, ali sa *trideset* još nisu toliko formirani da bi mogli stati na vlastite noge?! I to usred društva, koje vrtoglavo sve brže i brže juriša naprijed! Za tu anomaliju nisu krivi mladi ljudi, a nismo krivi ni mi iz starijeg naraštaja; to je, naprosto, došlo na sve nas... Ali pred tom činjenicom ne smijemo zatvarati oči, nego s njom moramo trijezno i ozbiljno računati.

Da nam glavnina cijelog problema ne izmakne s vida, ponovimo još jedanput o čemu se izvorno radi. Ono što je nekoć predstavljalo samo kratkotrajnu, prolaznu i prelaznu fazu u životu, pretvorilo se danas u veoma dugotrajan stadij. Na taj su način mladi iskočili u suvremenom svijetu kao nova socijalna tvorevina: postali su *nov društveni sloj* — u najširem smislu te riječi, nešto što čovječanstvo jučer nije u svom krilu nosilo. Mladi se odjedanput zaglaviše posred nas kao Jona u »trihu« svoje ribe, i taj novi zalogaj kao da nitko danas nije kadar probaviti. Doduše, ne čine oni posve homogenu skupinu pa ih zato ne možemo uzimati kao izrazitu, formalno konstituiranu »klasu« društva; ali, kao nov socijalno-Jiulturni faktor mladi su danas pojava koja posvud nameće iste nerješive upitnike. Velimo — »nerješive«, ukoliko mi iz starije generacije nikad nismo mladost na takav način proživljavali pa nemamo ni zajedničkog jezika s njima. U našim očima, oni su nalik na starozavjetne Izraelce, koji, izišavši iz Egipta, godine i godine zbunjeno lutaju pustinjom, a da nitko ne vidi kada i kako će iz toga bespuća izići...

Između mnogih značajki koje karakteriziraju tu suvremenu mladost, navest ćemo tri — ne baš kao najdublje, nego kao lakše zamjetljive.

A. — Prije svega, u odnosu prema *prošlosti*, mladi nisu voljni prihvatiti ideale starije generacije. Mi smo nekoć uglavnom pobožno preuzimali tradiciju, koja nam je bila davana; pače i u slučaju kad smo zgriješili protiv ideala, teoretski smo im ostajali vjerni i tradiranu ljestvicu vrednota častili kao objektivnu svetinju. Međutim, danas mladi nisu željni nikakvih modela ni kalupa starine. Stoga ih često optužujemo da nemaju smisla ni za što uzvišeno i, nadasve, da zabacuju svaki auktoritet... Ali, po-

gledamo li ih izbližeg, opaziti ćemo da se oni znaju i te kako disciplinirati, a ponekad upravo slijepo podvrgavati raznim svojim »auktoritetima«; samo što su ti auktoriteti za njih »realni«, a ne samo verbalni ili tradirani poput našeg. Poznato je npr. da mladi danas spremno prihvaćaju kao kolovođu onoga koji im se nametne svojim natprosječnim osobinama: kao šefa »bande«, »ganga«, »klape« itd. prihvaćaju oni tipa koji među njima ima najviše iskustva, spretnosti, drskosti, eventualno i krvoločnosti, bezobzirnosti i si., koji može podnijeti najviše alkohola, droge ili se ističe u nečemu srodnom... Prihvaćaju dakle mladi u našim danima koješta i svašta, samo ne prihvaćaju ono »staro« što im se nalaže pukim verbalizmom. Što oni hoće? To nitko ne zna; u prvom redu, ne znaju to oni sami! Ali — što neće, to je jasno; neće ni pod koju cijenu ono jučerašnje, ono staro...

B. — Drugo što zorno karakterizira suvremenu mladost bio bi njezin stav prema *budućnosti*. Mi iz starijeg naraštaja gledali smo nekoć na budućnost kao na normalan, logičan rascvat svega što se do danas u društvu i povijesti zasijalo. Mogle su, dakako, nadoći razne katastrofe: potresi, poplave, kuge i ratovi, ali sa svim tim evolutivni proces budućnosti ne bi bio onemogućen. Katastrofe su ga ponešto usporile, i to je bilo sve. Nakon dužeg ili kraćeg zastoja čovječanstvo bi i opet nastavljalo svoj povijesni uspon ondje gdje ga je kataklizma privremeno zaustavila. Ali mladi ne gledaju na budućnost u tom stilu: danas oni ne računaju više s kontinuiranim, logičnim slijedom povijesti. Postali su svjesni da pripadaju atomskoj eri, a ova jamči da je povijest smrtna! Ne samo da ova ili ona civilizacija može umrijeti i biti zatrpana pepelom, što smo svi mi oduvijek znali, ali nas to nije zabrinjavalo, jer je čovječanstvo preko razvalina ove ili one civilizacije ipak vedro kročilo prema naprednijoj budućnosti... Naši mladi gledaju na sutrašnjicu drukčije: oni slute mogućnost kolektivne smrti ljudskoga roda — ne samo zbog prijetnji atomske bombe nego i zbog zagađivanja ljudske okoline. Iz dana u dan toliko se otrovnih otpadaka baca u vode i prodire u sve žive organizme te se mladi naraštaj mora s tjeskobom pitati: gdje i kako da preživimo u sutrašnjici? — Što se nas, starijih, tiče, mi se makar u podsvijesti tješimo mišlju da nas, kad ta ekološka i ostala ubitačna pitanja postanu aktualna, na zemlji više neće biti. Smrt će nas pokositi za kojih dvadesetak godina — što znači da nas stravična budućnost atomske ere neće pravo dohvatiti. U dnu duše nismo mi stoga nad svim tim ozbiljno zabrinuti. Kod mladih se, naprotiv, negdje u labirintu podsvijesti uvriježila najgorča tjeskoba. Njihov je mentalitet zagorčen hladnim pesimizmom, kakav mi u mladosti nismo nikad okusili. Mogli su nekoć Platon i Campanella, Toma Morus i Karl Marx snatriti o ružičastoj budućnosti čovječanstva; našim mladima takvi snovi nisu ni na kraju pameti. Oni na sutrašnjicu gledaju kroz prizmu romana i filmova strave i zato se ne nadaju nikakvom boljitku... Tko da im onda zamjeri što gonjeni tom podmuklom tjeskobom nastoje kroz drogu ili samoubojstvo uteći iz stvarnosti?

C. — Napokon, kao treću karakteristiku suvremene mladosti navest ćemo njihovu situaciju u *sadašnjosti*. Takvi, naime, kakvi jesu, mladi čine danas »svijet u svijetu«: oni žive svojim životom, stariji opet svojim, i nitko nikog ne razumije... U prvi mah, kad su mladi bili buntovno iskočili na povijesnu pozornicu — negdje oko 1968. godine — moglo se govoriti o »kontestaciji«, o sukobu ili bar o konfrontaciji starijeg i mlađeg naraštaja. Danas tih termina nitko više ne rabi. Znači li to da je prošla moda kontestiranja? Može se tako reći, ali u dnu cijeloga procesa leži nešto dublje: i mladi su razabraH da od kontestacije ne može biti nikakve koristi pa se začahuriše u postkontestacijsku šutnju. Ne osporavaju oni nama, starijima, naš auktoritet za ono doba dok smo u svijetu nešto vrijedili; dopustit će dapače da još i danas naša sprema i naša vještina imaju stanovitu vrijednost. Ali su pri tom uvjereni da je sve naše staro, sve što stekosmo i privrijedismo, »relativno« — tj. da za nekoliko godina neće valjda služiti ničemu. Oni npr. vide da nijedan suvremeni liječnik ne liječi bolesnike onim metodama koje su bile na snazi u doba dok je on sam studirao medicinu; čemu da onda današnji student medicine troši vrijeme i snagu na proučavanje današnjih metoda koje će sutra biti proglašene suvišnima, ako ne štetnima...? Neće li golem dio suvremenih lijekova doživjeti uskoro sudbinu DDT-a i niza drugih preparata iz jučerašnjice, tj. biti strogo zabranjen? Mladi stoga nisu voljni učiti naše »znanje«, našu »spremu« itd. Za njih bi to bio balast koji bi im u životu samo smetao. Oni bi možda primiH od nas jedno — da ih naučimo *učiti!* Ali baš takvu pouku mi, stariji, ne umijemo im dati. Mi nikad nismo učili »učenje«; mi smo upijali u sebe tradirane stavke, ali ne učenje samo! Zato smo zbunjeni pred mladima, pred njihovim zahtjevom za permanentnom formacijom i si... Što onda činimo? Dokle možemo, naprosto ih držimo na razmaku od glavnine života prepuštajući sudbinu svijeta u ruke starcima. Mladi su, doduše, dobili »pravo glasa«, ali se tim njihovim glasovima tako spretno manipulira da zapravo nigdje nemaju odlučne riječi. Odluke donose onakvi ljudi kakvi su još donedavna bili Adenauer, De Gasperi, Eisenhower, de Gaulle, Franco, Hruščov, Mao... Mladi žive marginalno, na rubu zbivanja: niti dijalogiziraju s nama niti nas kontestiraju. Jednostavno, nemamo si što reći.

Priznajemo da takav opis mladih ima dosta paušalnih crta i ne može svakog zadovoljiti. Ali s jednom bismo se tvrdnjom ipak svi morali suglasiti: mladi su zaista postali nov faktor u čovječanstvu, faktor koji zasad vrvi uglavnom pitanjima bez odgovora, ali faktor s kojim u budućnosti treba ozbiljno računati. Priznao je to i glasoviti dominikanac o. Yves Congar, kad je 6. srpnja 1975. pred kamerama francuske televizije izjavio: »Danas — deset godina poslije Drugoga vatikanskog sabora — mladi su iskočili pred nas kao neslućena novost, koja je najedanput zapljusnula čitav svijet. U doba Koncila toj se pojavi nitko nije nadao!« I za toga, dakle, uvaženog teologa mladi su pravo iznenađenje; sam Drugi vatikanski sabor, premda je umovao »za stoljeće unaprijed«, nije mogao predvidjeti

njihov prodor na svjetsku pozornicu... Ne znači to sad da bismo nad mladima morali bespomoćno i očajnički kršiti ruke! Sigurno je da su oni u sebi mnogo bolji od onoga lošeg glasa što ga stariji naraštaj na njihov račun širi. No, u isti mah, sigurno je da ni svijet ni Crkva ne uočavaju dovoljno ozbiljnost situacije u koju smo pojavom mladih dospjeli: promašimo li, naime, danas u svom pristupu mladima, imat će taj promašaj nedogledne i nadasve kobne posljedice.

K r i z a koja prati suvremenu pojavu mladih odrazila se osobito na religioznom području. Napominjemo da bi radi boljeg razumijevanja trebalo pomno razlikovati »religioznu krizu« od tzv. »krize vjere« — kao što općenito treba lučiti religiju od vjere. Vjera se, naime, izvorno tiče *srca* čovjekova, dok na religiju spada sveukupno društveno-povijesno manifestiranje i realiziranje vjere. U tom bi se pravcu smjela donekle tumačiti i poznata Pavlova izreka: »Srcem se vjeruje na opravdanje, ustima se vjera ispovijeda na spasenje.« (Rim 10, 10) Religija bi, dakle, bila pojavno »utjelovljenje« vjere, iskaz vjere u vremenu i prostoru. U načelu, stoga, između vjere i religije ne bi smjelo doći do razdora — premda povijest jamči da su religiozne manire i »užance« prilično često znale vjeru doslovce iskarikirati. U svakom slučaju, dužni smo i u teoriji i u praksi suvislo razlikovati vjeru od religije. Kao ljudi, mi možemo i na pojedincima i na skupinama opažati samo pojavnu zonu religioznosti i na toj razini smijemo onda govoriti i o religioznim krizama; međutim, nitko od nas ne može sa sigurnošću kazati da je negdje — usporedo s religioznom krizom — nastupila i kriza vjere u srcima. Sud o tome može donijeti jedino Bog, koji »istražuje ljudska srca« . . . Podjednako treba da budemo svjesni kako naš apostolski rad utječe na ljude uglavnom izvana, ukoliko ih nastojimo uvesti u neke tradicijom više-manje posvećene religiozne stavove; ali sa svom tom evangelizacijom i pastorizacijom nismo mi kadri ucijepiti vjeru ni u jedno ljudsko srce. Zato i onda kad uradimo zbilja sve što možemo i moramo, ostajemo prema Evanđelju »beskorisni sluge«. (Lk 17, 10.) Ima u toj istini nešto porazno, jer nam očituje da je na kraju krajeva jedini Dušobrižnik samo Bog! Ali u njoj se nalazi i nešto utješno, ukoliko nam jamči da vjera ne mora automatski zamrijeti ondje gdje je religioznost onemogućena ili zanemarena. Nema stoga povijesne krize koja bi nas smjela baciti u očaj i beznade; no svaku od tih kriza moramo ipak ozbiljno uzimati k srcu — kao »znak vremena«, koji sa sobom donosi sudbonosne životne imperitive.

Možda ćemo religioznu krizu današnjice najspretnije orisati budemo li se podsjetili na koji smo način sami nekoć urasli u kršćanstvo. Zbilo se to vrlo jednostavno: mi smo se faktički rodili kao kršćani, katolici smo od rođenja. Toliko to smatramo »naravnim« te i sam narod kojem pripada-

mo često zovemo »katoličkim« premda je očito da katoličkih naroda na zemlji više nema. Ali, uvjereni smo, postoje bar katoličke obitelji iz kojih posve normalno niču novi članovi Naroda Božjeg. Doista, obiteljski je ambijent značio izvanredno mnogo za naš religiozni uzrast: kroz obitelj mi smo upili u sebe glavninu svoga nazora na svijet — staložen kršćanski humanizam . . . Ovaj smo onda vjerskom poukom donekle refleksivno razradili, toliko da budemo spremni tu i tamo obrazložiti svoje osvjedočenje; no ta je »znanstvena« komponenta igrala vazda sporednu, sekundarnu ulogu i mi smo polazili na kršćanski nauk uglavnom da ispunimo dužnost prema Bogu i Crkvi, a ne iz neke naročite životne potrebe. Glavni naime oslonac naše religioznosti bio je spomenuti »kršćanski humanizam« što smo ga životno poprimili u krilu obitelji. U osnovi, nije to bio naivan — nego *nativan* proces, proces posve u skladu s temeljnim zasadama ljudskoga bića i prenošenja tradicije u povijesti. Tako je obitelj bila za nas doslovce ono što ponegdje spominje i Drugi vatikanski sabor — naime »klijalište ljudske i božanske ljubavi«, »škola uistinu zrelog čovjeka«, »izvorno učilište društvenih kreposti«, »Crkva u malom«... I veseli nas kad čujemo kako revni promicatelji obiteljskog apostolata te izraze neumorno ponavljaju. Ali bismo pri tom morali paziti da nam takve uzvišene parole ne postanu »turbani«, ispod kojih je »kadija« već izmaknuo. Danas, naime, nemamo više negdašnjih katoličkih obitelji! Pa i one koje se smatraju katoličkim, tj. u kojima i otac i majka i dijete još vjeruju, nisu ni izdaleka ono što je za nas bila obitelj u našem djetinjstvu. Današnji mladi naraštaj ne upija više iz krila obitelji onaj humanizam, koji smo mi bili zadojeni. Uzmete li pak u obzir da je i refleksivno obrazlaganje kršćanskoga nazora na svijet danas prilično pokolebano, kako to svjedoče simpoziji o evangelizaciji i golema zbunjenost na polju kršćanske filozofije i teologije, shvatit ćete da je suvremena kriza zahvatila baš one dvije uzgojne komponente kojima mi najviše dugujemo svoj kršćanski uzrast . . .

A. — Religiozna kriza kršćanske obitelji može se danas u svojoj pojavnosti prilično lako uočiti. Ni u najuzornijim našim katoličkim obiteljima nema više zajedničke molitve prije i poslije jela, dok se starinskoj večernjoj molitvi uglavnom posve zameo trag. Dvije trećine djece, koja nam *dolaze* na kršćanski nauk, ne nauče u rodnoj kući ni najobičnije molitve; kateheta je dužan prolaziti s njima tu religioznu »abecedu« od početka. Dakako, brzo nakon pouke sve to iz njihova pamćenja netragom nestane. Pohađanje nedjeljne Mise dobrim se dijelom svodi na formalizam: zato i vjernici iz najušćuvanijih krajeva, čim promijene boravište i presele u drugi ambijent, većinom zanemare svoju nedjeljnu dužnost. Seksualni pak moral i kod djece, i kod mladih, i kod odraslih po svim je kućama i obiteljima uglavnom isti, bez obzira na to da li se radi o krštenim ili nekrštenim, o katolicima ili bezvjercima. . . . Mogli bismo nabranje tih simptoma nastaviti u nedogled. Nu korisnije će biti da se priupitamo: što

je onemogućilo roditelje da ne mogu danas svoju religioznost prenositi na mlade, kao što se to činilo nekoć?

a. — Smatramo da na prvom mjestu treba spomenuti stanovitu *seku-larizaciju* obitelji. Moderni je, naime, život naše obitelji posvjetovnjačio ukoliko je iz njih istisnuo pravu humanu doživljajnost i duboko transcendentno iskustvo. Nekoć smo se i rađali i bolovali i umirali pod kućnim krovom, u krugu obitelji. Ti su događaji u mladim dušama ostavljali izvanredno snažne utiske, važne za cjelovit humani uzrast, utiske koji su bili bremeni religioznim sadržajem ... Danas se i porođaji i bolovanja i umiranja odvijaju na socijalnom sektoru: u rodilištima, u bolnicama, u sanatorijima itd. Većina mladih ljudi ne može stoga onako intenzivno doživjeti i proživjeti bol kako su je proživljavali stariji naraštaji — kad su npr. djeca bdjela uz postelju umiruće majke ili oca. Pod tim vidom, mladi su danas prikraćeni za neka osobito duboka iskustva patnje, stradanja; upravo zato ni u sreću se također ne umiju pravo uživjeti. Ne znaju patiti, ne znaju ni biti uistinu sretni! Duševnost im je tako osakaćena da nikad ne »dišu« punom dušom. Mogu oni na TV-ekranu gledati kako stradaju i umiru razni »junaci«: policajci, gangsteri, Indijanci, Crnci i si. Taj nadomjestak životnog iskustva nitko razuman neće stavljati uz bok istinskom doživljaju boli i sreće kako ga je posredovala negdašnja obiteljska zajednica. Uostalom, televizijske su emisije ponajčešće tako podešene da u dušu unose mnogo više tuposti i ravnodušnosti negoli prave transcendencije ili barem humane osjećajnosti. To je činjenica koju svi znamo, ali je — žalost — dovoljno ne uvažavamo.

b. — Povrh toga, treba istaknuti da je obitelj danas stegnuta na *mini-format*. U njoj sve češće susrećemo oca i majku s jednim djetetom — dakle »trojstvo« koje živi u tako skućenim okolnostima da na novo dijete kao četvrtog člana zajednice ne smiju ni pomišljati. Američki sociolozi tvrde da takva mini-familija predstavlja najblaži oblik promašene i neuspjele porodice. Naime, prostor za socijalno kontaktiranje sveden je u tom tipu obitelji na minimum. Što su nekoć u obitelji značili djed i baka kao živi nosioci i humane i religiozne predaje? Kakav je to bio doživljaj kad bi oni okruženi rojem unuka i praunuka uoči Dušnog dana predmolili dugu večernju molitvu, paleći pri spomenu svakog pojedinog pokojnika iz obitelji po jednu svijeću? Na kraju, dok su se uz plamsanje toga mnoštva svijeća pekh maroni i blagovala večera, tumačili su oni mlađima tko su bili ti dragi pokojnici i kakav su kršćanski život provodili... U svoj svojoj jednostavnosti, ti su djedovi i bake bili autentični karizmatici, koji su bez ikakvih grčevitih poza i reklamnih trikova duboko impresionirali mladu generaciju i formirali je zdravim vjerskim duhom. Nije se to dešavalo samo jedne romantične večeri u godini, nego se odvijalo iz dana u dan kroz duga desetljeća: baka i djed nisu tada još bili »servis« za čuvanje djeteta na nekoliko sati, nego su svojim etosom i dan i noć prožimali sav život pod kućnim krovom. S druge strane, ako u nekim obiteljima i nije bilo djeda

i bake, ipak se ondje redovito susretala svita od mnogo mališa: ta je mnogočlanost uvelike pogodovala bujnom religioznom uzrastu. Zamislite samo jednu starinsku obitelj sa sedmero djece: dok je najstarije od njih dospjelo do punoljetnosti, primilo je u sebe ne samo obilje vjerskih informacija nego još i nepregledan niz formacijskih utisaka — kroz tolike porođaje i krštenja, kroz Prve Pričesti i krizme, kroz Badnjake i Velike Petke, kroz Advente i Korizme, kroz bolovanja i preminuća, kroz tolike kućne i crkvene svečanosti. Na pragu punoljetnosti, tom je mladom stvorenju bilo dovoljno da sasluša nekoliko sumarnih navoda iz teološke »fundamentalke« — tek toliko da uoči kojim putem može refleksivno polagati račun »o Nadi koja je u nama«. Po sebi pak, imali ste pred sobom mlado biće, formirano u punom smislu te riječi, sposobno da prema vjeri solidno živi sve do groba. Glavni je faktor njegova religioznog uzrasta bila, bez sumnje, obitelj sa svojim snažnim socijalnim kontaktiranjem. U usporedbi s njom, suvremena je mini-familija doslovce »čardak ni na nebu ni na zemlji«.

c. — K svemu predašnjem pridolazi još i *emotivno zahlađenje*, koje dandanas onemogućuje normalan život i odgoj u obiteljima. I muž i žena, a naročito dijete, postali su danas u svom domu »stranci«, ukoliko je svako od njih prepušteno ponajviše samo sebi. Grozničava borba za kruh tjera, naime, danas i očeve i majke da privređuju izvan kuće: on radi da bi imali hranu i odjeću, a ona da bi mogli plaćati stanarinu i eventualno troškove automobila. Sve se svršava tako da za dijete jedva kad imaju vremena. Mladi su stoga upravljani sami na sebe: na svoj način rješavaju oni svoje probleme i provode »socijalizaciju u vlastitoj režiji«, tj. svojim se putem uključuju u društvo. Da li to čine zaista originalno, sami na svoj način? Činjenica je da roditelji veoma malo utječu na njih; nu zato ima drugih kriptodogojitelja koji novu generaciju silovito povlače za sobom. Najznačajnije mjesto među njima zauzimlju suvremena mass-media, predvođena televizijom. Svakako, potrošnja ove posljednje počinje kod djece i odviše rano i traje odviše dugo. Naše mini-familije imaju samo »željenu« djecu, točnije — samo jedno željeno dijete. Ali, kad ga već imaju, onda za nj nemaju vremena. Da ga se što jednostavnije riješe, uključe televizor pa se ne moraju brinuti za nj ... Kakve to ima posljedice? Ne zalazeći u sve psiho-pedagoške vidike kao što su: gubitak roditeljskog auktoriteta, pri-gušivanje zdrave dječje maštovitosti, rasplamsavanje nestvarnih i pro-mašenih prohtjeva i si., napomenut ćemo tek činjenicu da televizijski ekran predstavlja i svojevrstu »katedru« s koje se veoma mnogo »docira«. Često, naime, sipaju televizijski magnati pred naše mališane brutalne prizore emancipiranja od raznih auktoriteta, a rezultati tog surovog tro-vanja duša ponekad su kriminalni. Na Zapadu tvrde da mladi čovjek kroz petnaestak godina svog uzrasta ima zgodu putem TV-emisija upiti u sebe oko 18 tisuća prizora silovanja, grabeža, umorstava i pljačkanja. Po-negdje se u taj eterski mulj upletu i prizori čovječnosti, ali ostaju anemični pred onim potopom razvrata i krvološtva, laži i nasilja što ga mah ekran

oko sebe stvara. Sav se taj protuodgojni materijal slijeva u dušu djeteta bez reda, bez kontrole, bez sistematizacije, bez normativa, bez sustavne refleksije i vrednovanja ... Kad bi u kuću takvih kršćanskih roditelja došao gost pa pred djetetom počeo buncati slične stvari, oni bi mu po svojoj prilici najodlučnije pokazali vrata; ali za televizor plaćaju svakog mjeseca poveću pristojbu da bi im dijete danomice moglo gutati emisije sumnjive vrijednosti, zadajene nemoralnim i protuvjerskim zasadama. Jedva se kad čulo da su katolički roditelji iz odgojnih motiva dali zapečatiti svoj televizor. Uostalom, to ne čine ni redovnički poglavari po samostanima ni biskupi u svojim dvorovima; zašto bi odjedanput vjernici-svjetovnjaci morali biti radikalniji od njih?! Sa svim tim ne bismo htjeli televizor proglasiti glavnim krivcem za slom kršćanske tradicije u obiteljima; nije on, naime, toliko uzrok koliko simptom njihove krize. Ipak ta blještava igračka nosi u sebi nešto kobno: postala je pravi tiranin koji našim obiteljima otima i posljednji komadićak slobodna vremena, što im uvečer preostaje nakon dnevnog posla i jurnjave. Umjesto da se kroz večernje sate pokušaju međusobno naći i povezati, članovi se naših obitelji pretvore pred malim ekranom u bezličnu hrpu promatrača koji se emotivno jedan od drugog izoliraju, a u koječemu i strastveno konfrontiraju. Pred dvadesetak godina padale su izjave da je televizija blagotvorno počela okupljati familije pod kućnim krovom; danas toga više nitko ne tvrdi. Otac, naime, majka i dijete, stisnuti rame uz rame pred televizorom, ne čine skladnu obiteljsku zajednicu, nego su hirovita i razdražljiva »publika« — u kojoj nema ni duševne bliskosti ni zajedničkog osjećanja. U tom smislu, morbidno bljeskanje televizijskih ekrana u večernjim satima zorno očituje koliko je novi »glacijar« zahvatio naše obitelji.

Krivo bi bilo tumačiti taj sumarni opis obiteljske krize kao nostalgičnu želju i žaljenje za »dobrim, starim vremenima«. Mi znamo da povijest teče svojim tijekom i da u njoj »nema puta unaokolo«. Možda tu i tamo iskrse poneki pobornik obiteljskog apostolata koji obnovu obitelji propagira u smislu povratka na starinski stil života kakav smo mi još imali u djetinjstvu. No takvi će »posljednji Mohikanci« prije ili kasnije iskusiti da je idila nekadašnjeg familijarnog života ctišla u nepovrat. Zacijelo, topla je intimnost kućnog ognjišta u svoje vrijeme divno utjecala na nas; ali bismo morali shvatiti da onaj blagi ugođaj familijarnosti ne spada na *hlt* obiteljskog života i da ni u kršćanstvu nije vazda bio nazočan po svim razdobljima. Pred svojih dvjesto godina, otprilike u doba francuske revolucije, obitelj je predstavljala prilično »otvoren« i, u neku ruku, »hladan« sistem, bez one čarobne bliskosti koja je nas prožimala u Badnjim večerima i sličnim zgodama. Treba znati da smo mi tu familijarnu intimu baštinili iz XIX. stoljeća, iz one romantičarske epohe koja je poput ba'zama liječila krutost prosvjetiteljstva i racionalizma na Zapadu. Danas zamiru posljednji tragovi romantizma — kako u kulturi i umjetnosti, tako i u doživljavanju skladne patrijarhalne obitelji; naivno bi bilo gajiti nadu da će mentalitet romantike iznovice prožeti naše domove i omogu-

ćiti nam da nastavimo svoj kršćanslii uzrast i odgoj u starinskom stilu. Srž je suvremene obiteljske krize baš u tom što dojučerašnje strukture familijarnosti naglo iščezavaju i nitko nije kadar unaprijed reći kakav će izgled poprimiti naše obitelji nakon nekoliko desetljeća. Snažni trend njihova »zahlađenja« u današnjici nameće nam ozbiljnu dužnost da tražimo nove putove, povezane s rizikom, ali i s neslućenim šansama. Da li će već naš naraštaj otkriti pravi put, ne znamo; tek jedno kao sigurno znamo, naime da restauracije romantizma u našim obiteljima neće biti u nekom doglednom roku.

B. — Službena je crkvena katehizacija bila uz obitelj druga komponenta našega kršćanskog uzrasta u prošlosti. Naizvan je moglo izgledati da je skovana od niza suhoparnih pitanja i odgovora; međutim, u sebi je ona nosila solidnu i sustavnu refleksiju na ono "sto vjerujemo i na ono zašto vjerujemo — pa je poput stanovite »skele« značila veoma mnogo za »toranj« našega kršćanskog osvjedočenja. Plitke osvade, kojima danas samozvani monopolisti katolicizma i koncilizma udaraju na Kanizija i Belarmina, tvorce prvih novovjekih katekizama, pokazuju samo jedno — da smo, naime, pred četiri stoljeća imali u Crkvi svece koji su duh Tridentuskog sabora znali donijeti i u najzabitnije seoce, a da pri tom nijednu dušu nisu pozlijedili niti sablaznili, dok danas takvih velikana nemamo! Odnosno, imamo rojeve grlatih vikača koji uopće ne vode brigu kako bi organizički utjelovili duh Drugog vatikanskog sabora u životnoj zbilji, nego se šarlatanski nadmeću u pogrđivanju pretkoncilske tradicije — nalik na Ciganina koji se najprije napio vode na bunaru da bi onda počeo u nj' pljuvati . . . Činjenica je da su katekizmi u novovjekom katolicizmu stvorili gotovo »čuda« s obzirom na tradiranje religioznosti. Dakako, tijekom naraštaja trebalo je sve više rafinirati katehetske metode stupajući u korak s napretkom modernih znanosti: otud se razviše suvremeni katehetski centri s nepreglednim mnoštvom priručnika za vjersku pouku na svim jezicima. Možemo reći da su rezultati tih katehetskih nastojanja uglavnom ohrabivali sve do jučer; nu onda se odjedanput štošta urušilo . . . Vidimo npr. danas kako djevojka iz upravo »skrupulozne« katoličke familije, koja je kroz dvanaestak ili čak četrnaestak godina pohađala kršćanski nauk, sklapa civilni brak s tipom koji se već dva puta »vjenčavao« i rastavljao, ne trepnuvši uopće okom na suze i vapaje svojih roditelja. Vidimo također u našim tradicionalnim i najuščuvanijim krajevima kako seoske djevojke — unatoč svim nastojanjima roditelja, župnika i katehistica — nakon završene osmogodišnje škole postaju »laka roba«, koja se tragično izživljava u avanturama po autobusnim kolodvorima. Vidimo mladiće, koji su i ponikli i odrasli u sjeni župne crkve ili nekog samostana, kako bezobzirno promiču teoriju o slobodi predbračnih odnosa i javno se protive svom kateheti kad ovaj nastoji braniti smjernice Crkve u pogledu seksualnog morala. Sve su to redom mladi ljudi, koji su na katehetsku pouku dolazili i kako-tako usvajali je! Nu kraj njih postoji još neusporedivo veće mnoštvo onih koje

ni najmodernije metode katehiziranja ne uspijevaju zainteresirati i kojima nijedna vjerska ili moralna zasada praktički ne znači baš ništa. Zbog čega je u današnjici katehetska pouka najedanput izgubila tlo ispod nogu?

Nije nam nakana ponavljati ovdje opsežne analize, što ih razradiše razni kongresi i sinode u vezi s problemom katehizacije i evangelizacije općenito. Svodeći u jedno sve njihove kritike i jadikovke, usuđujemo se reći: glavnina je današnjeg problema u katehizaciji to — što mladi naraštaj i službena Crkva *ne govore više istim jezikom*. Mladi i mi, koji bismo ih htjeli odgajati i katehizirati, postali smo dva svijeta koji se stvarno ne razumiju. Ne možemo naći nijednu dogmatsku temu koja bi mlade životno zainteresirala; ne možemo načeti nijedan moralni problem kojemu bi oni prilazili na naš tradicionalni način i rješavali ga u svjetlu auktoritativnih smjernica starine. Mi smo smatrali važnom transupstancijaciju u Euharistiji; nama je problem nad problemima generalna apsolutcija u ispovijedi; čini nam se da sudbina Crkve ovisi o diplomatskom balansiranju primata i kolegijaliteta u hijerarhiji; no mladom naraštaju sve to izgleda bespredmetno, beživotno, nestvarno ... Mi izvikujemo na sva usta problem interkomunije među kršćanskim sljedbama; voljni smo poći u križarski rat — bilo u prilog celibatu, bilo protiv njegove obvezatnosti; mi vodimo beskonačne diskusije o mogućnosti odrješivanja i pričešćivanja vjernika koji žive u »divljem braku«, a zbog djece ne mogu svoju situaciju preokretati; u očima mladih sve je to izvještačeno, namješteno, kabinetsko ... U zvijezde kujemo suvremenu reformu struktura i demokratizaciju Crkve; pređe li Papa petnaestak metara po Trgu sv. Petra pješice, dižemo prašinu do neba; mladi, međutim, u svemu tom gledaju puku glumu i niz demagoških poza, poslije kojih sve ostaje po starom ... Pri tom možda i nemaju posve krivo — jer oni koji danas u Crkvi najviše deklamiraju o demokratizmu, čine to u izrazito apsolutističkom stilu, baš kao što i oni koji veličaju pluralizam u našim redovima prisvajaju sebi najkraći monopol crkvenosti. Zacijelo, kad u svemu ovom spominjemo crkveni »govor« i njegovu neshvaćanje od strane mladih, ne zastajemo pri pukoj terminološkoj neshvatljivosti nego imamo na umu sve one elemente kojima se Crkva pred očima čovječanstva artikulira, tj. legitimira, manifestira i realizira. Ipak, polazišna točka svega nerazumijevanja može se otkriti u samoj leksičkoj, terminološkoj otuđenosti koja razdvaja Crkvu od mladih. Mi možemo tradicionalni termin »Otkupljenje« preinačiti u *Oslobođenje*; možemo izraz »Odrješenje« promijeniti u *Pomirenje*; možemo namjesto »Ispovijedi« posvud oglašavati *Pokorničko slavlje*; mladima će novi termin biti jednako tuđ i nerazumljiv kao i onaj starinski. Mi toliko puta govorio o *grijehu*, bilo velikom — bilo malom; govorimo o *milosti*, bilo posvetnoj — bilo djelatnoj; govorimo o *Tijelu Kristovu*, bilo fizičkom — bilo mističnom; govorimo o *Stolu Gospodnjem*, bilo u smislu Euharistije — bilo u smislu Agape; zar to mladima oko nas znači posve isto što i nama? Da li im to uopće išta stvarno znači? Nije li sam sadržaj tih tradicijom posvećenih termina takav te u mladom naraštaju ne pronalazi

»Sitz im Leben«, ne zalazi im naprosto pod kožu?... Doduše, lako se uz nas stvori skupina djece iz ušćuvanih katoličkih familija, skupina koja vjerno i ustrajno ponavlja naše uhodane formule; unutar takve skupine osjećamo se mi veoma ugodno i razdragano. Dapače, ponekad povežemo kod njih katehezu s kvizomanljom pa sami sebi — zaneseni euforijom »uspjeha« — svijamo olimpijske lovorike. Pri tom kao da obnevidimo za golemo mnoštvo mladeži, prije svega i nadasve radničke, koja provodi život posve izvan crkvenoga nimbusa i nema nikakva dodira s nama. Zbilja, ne bi se smjelo dešavati da zbog »mrvice« srednjoškolaca ili studentica s kojima smo se povezali u nekakvoj »bazičnoj« skupini, pustimo s vida neusporedivo veće »brvno«, tj. nepreglednu masu mladića i djevojaka kojima je naš crkveni žargon tuđ i nerazumljiv.

Ovaj naš prikaz religiozne krize kroz prizmu obitelji i katehizacije ostao je u mnogočem jednostran i više je nalik na karikaturu negoli na sveobuhvatnu sliku. Nadamo se, ipak, da nismo rekli ništa neispravno. Karikatura naime svojim oštrim, makar tu i tamo prenaplašenim crtama iznosi na vidjelo »dušu« — bilo pojedinca, bilo skupine, bilo čitave epohe; fotografija, naprotiv, u svojoj tobožnjoj »svestranosti« zapinje na vanjskim konturama, na goloj fasadi i tako je zapravo dalje od istine. U tom smislu možda naš sumarni prikaz nije baš ni u čem važnijem zastranio... Sigurno je da se danas ne radi o vjerskoj krizi jednog i drugog pojedinca, koji »ima oči, a ne vidi, ima uši, a ne čuje«; ne radi se ni o krizi jednog egzotičnog pokoljenja koje bi pukom igrom slučaja zapljusnuo prolazni val nevjere. Riječ je o krizi planetarnih razmjera, o sekularnoj krizi *religioznosti* kao takve. Bezočno bi bilo u ovom trenutku svu krivnju svaljivati samo na mlade, kao da bi u njima bila »zla volja« Ili što slično. Što je u njima, to zna jedino Bog. Ali ako smo im postali tuđi i nerazumljivi, ako smo u njihovim očima sa svom svojom religioznom teorijom i praksom neuvjerljivi i nevjerodostojni, onda je to znak — da smo zašli u krizu institucije, u krizu sistema. Dužni smo stoga u prvom redu podvrći kritici same sebe i svoj religiozni »govor«, tražeći nove putove sporazumijevanja — i na planu obitelji i na planu sveukupne evangelizacije.

Marksizam je u današnjem svijetu ideološki sustav i, ujedno, revolucionaran pokret koji više od svih drugih računa s budućnošću i želi je zadobiti u svoje ruke. A kako je budućnost tijesno vezana s mladim naraštajem, jer na njemu »svijet ostaje«, marksistima je živo stalo do toga da mladi zdušno prigrlje njihovu ideologiju i svrstaju se u borbene redove komunizma. Stoga se na pređašnje naše izvode o mladima i njihovoj religioznoj krizi logički nadovezuje pitanje: kakav i kolik udio u svemu tom imaju ateistička nastojanja marksizma?

činjenica je da u našim danima marksistički režimi vladaju trećinom kugle zemaljske, dok u ostalim dvjema trećinama marksizam ispovijedaju brojni pristaše — povezani u veoma disciplinirane partijske organizacije i opskrbljeni bujnom propagandnom mrežom. Očito je stoga da marksisti uvelike utječu na suvremeno svjetsko zbivanje. Pa ipak, gledamo li pojavu *mladih*, koja je u posljednje vrijeme uzburkala svijet, izgleda nam da smijemo i moramo reći: marksizam tu pojavu nije ni izravno ni posredno izazvao. Štoviše, ako su ti »mladi« danas problem i za čovječanstvo i za Crkvu, oni podjednako predstavljaju problem i za marksističke ideologe, odnosno nosioce vlasti. S druge opet strane, gledamo li *religioznu krizu*, kako se ona očituje u obiteljskom životu i u teškoćama katehiziranja, čini nam se da iznova smijemo i moramo kazati: današnja je kriza religioznosti nastupila u kršćanstvu strogo povijesnom nuždom i marksizam, kao takav, ne zalazi u samu njezinu jezgru. Drugim riječima: suvremena bi kriza kršćanske obitelji zajedno s prelomom u tradicionalnoj katehezi nadošla i u slučaju da marksizma u XIX. i XX. stoljeću nije ni bilo. . . Svjesni smo paradoksalnosti ove naše tvrdnje: prema njoj, najbrojniji i najborbeniji ateistički pokret naših dana ne bi bio središnji faktor u krizi koja je zahvatila suvremenu religioznost. Nema sumnje da će se takvoj tvrdnji suprotstaviti kršćani-desničari, koji odlučno zahtijevaju da svaki članak Vjerovanja konfrontiramo s marksističkim zasadama i svu religioznost gradimo u »kontrapunktu« na marksizam. Podjednako će našu tvrdnju pobijati i kršćani-ljevičari, koji na usta jednog od najvažnijih naših katoličkih novinara izjavljuju da moramo Evanđelje prevesti »na marksistički jezik« pa će istom tada postati mladima shvatljivo i prihvatljivo. Očito je da i jedni i drugi u marksizmu gledaju ključno čvorište za rješavanje suvremene religiozne problematike; no čine to, uglavnom, pod utjecajem svojih apriornih i emotivno bojadisanih pretpostavki. Ne dovodimo u pitanje dobru volju ni jednih ni drugih; ipak, motreći stvarnu situaciju svijeta, Crkve i mladih, smatramo da i desničari i ljevičari u našim redovima pretjeruju te da težište današnje religijske krize nije u marksizmu. Zato joj onda rješenje nećemo naći ni u anti-marksističkim receptima desničara, ni u promarksističkim tiradama ljevičara . . .

Ne znači to da marksisti ne bi baš nimalo utjecali na krizno stanje religije u današnjici. Dovoljno je da se samo podsjetimo kako suvremeni marksizam na sve moguće načine, tj. i propagandom i administrativnim mjerama i diplomatskim akcijama zalazi ne samo u život običnih vjernika, nego i u poslovanje službenih crkvenih predstavnika — sve do Pape uključivo. Vrijedi to za zemlje pod komunističkim režimima, ali isto tako i za one u kapitalističkom ozračju. Očito je npr. da golem dio smetnji i smutnji u crkvenom životu Južne Amerike potječe otud što strastvene promarksističke i antimarksističke struje uznemiruju redove svećenika i biskupa u Brazilu i u ostalim državama tog »najkatoličnijeg« kontinenta . . . Dakako, ta taktika »infiltracije« nije ni jedino ni glavno sredstvo

kojim se marksisti služe u svom obračunavanju s religijom; dijapazon njihova utjecaja na religiozno zbivanje izvanredno je bujan i šarolik te je zaista nemoguće iscrpno ga i cjelovito prikazati. Uostalom, nama kao kršćanima više od svih konkretnih pojedinosti važna je konstatacija — da marksizam predstavlja najsvestraniji i najuporniji ateistički pokret što ga je povijest u svojim analima zabilježila. Kao takav, marksizam je nama »znak vremena« pred kojim treba da se probudi i naše permanentno obrazovanje i, napose, permanentno naše obraćanje. Pod tim vidom upravo smo dužni promotriti udio što ga marksizam ima na području religiozne teorije i prakse.

Budući da u ovaj čas raspravljamo primarno o mladima i o njihovoj religioznoj problematici, nastojat ćemo da osobito istaknemo elemente kojima, po našem mišljenju, Marxova baština utječe na religiozni stav mladih. Naši će navodi biti strogo teoretski, tj. kretat će se oko idejnih vrednota i moralnih kvaliteta, a neće zalaziti u prosuđivanje stvarnog uspjeha iH dometa marksističke propagande u praksi. Ne raspoložemo, naime, nikakvim anketama ni statistikama, koje bi konkretno naznačile — u kolikoj je mjeri marksizam *kao marksizam* ateizirao našu mladež. Ne možemo u tom pogledu pružiti ni bilo kakvih približnih procjena, jer mladići i djevojke s kojima dolazimo u dodir putem sjemeništa, novicijata i napose na satovima kršćanskog nauka, ne predstavljaju pravi »prosjek« sveukupne današnje mladeži; u odnosu prema ostalima, oni su više iznimka nego »opće pravilo«. Činjenica je da među tim mladim dušama s kojima se prilično poznamo ne susrećemo gorljivih pobornika marksističke teorije — premda im je ta bila predavana kroz čitav niz godina kao sastavni dio školskog programa. Gotovo bismo se usudili reći da na tim mladim stvorenjima vidnije tragove ostavljaju »rock«-glazba i »jeans«-moda nego sustavno marksističko obrazovanje. Da li je tome uzrok u nespretnosti samih predavača marksizma ili pak u nečem drugom, nismo kadri prosuditi; ali ima i takvih slučajeva da poneki mladić ili djevojka svoje znanje o marksizmu i svoje simpatije prema njemu duguju katoličkim novinarima i teolozima, a ne službenim promicateljima Marxove nauke. Dakako, sve se ovo tiče onog dijela mladih koji religiju kako-tako prakticiraju ... U pogledu ostalih, tj. nereligioznih, nismo kadri stvoriti nikakav sud. Koliko je među njima osvjedočenih marksista? Koliko ih je baš zbog marksizma raskrstilo s religioznom praksom? Nitko toga ne može reći. Pa i kad bi se u tom pravcu provele neke ankete, pitanje je koliko bi vjere trebalo pokloniti njihovim rezultatima. Zanimljivo je da su pred svojih četrdesetak godina mladi marksisti gotovo danomice uporno i žučljivo raspravljali sa svojim vršnjacima-vjernicima; danas takvim spontanim diskusijama u svagdašnjem životu mladih nema više ni traga! Da li je ta šutnja posljedica opreza, bojazni ili pak nezainteresiranosti, i opet — nitko ne može prosuditi; prepuštati se u svemu tom pukim dojmovima i paušalnim nagađanjima, bilo bi naivno i do skrajnosti promašeno. Upravo stoga morat ćemo se zadovoljiti

izrazito teoretskim postavkama: upozorit ćemo na neke vlastitosti, koje su marksizmu specifične i kroz koje — prema našem uvjerenju — njegov ateistički utjecaj dopire do mladih duša. Radi bolje preglednosti razdijelit ćemo svoj prikaz u tri odsjeka i u svakom od njih orisat ćemo po jednu tipičnu značajku marksizma. Bit će to redom: sugestivnost, revolucionarnost i solidarnost — tri karakteristike, koje prožimlju i teoriju i praksu autentičnog marksizma.

A. — S u g e s t i v n o s t smatramo prvom vlastitošću marksizma koju treba imati pred očima kad je riječ o njegovu utjecaju na mlade. Doduše, možda bi se neki marksisti uvrijedili da im u lice reknemo kako na mladež djeluju »sugestivno«; mogli bi, naime, pomisliti da njihov utjecaj ocjenjujemo kao neku lukavu, svodničku sugestiju. No mi smo daleko od takva poimanja i, nadasve, ne želimo nikom nanositi uvrede. Pod sugestivnošću razumijemo ovdje onu *privlačnu moć* koja je svojstvena profetičkim i karizmatičkim pokretima u čovječanstvu. Marksizam bi, dakle, vrednovan iz naše perspektive, bio sustav koji odiše stanovitim mesijanskim poletom i ta bi ga značajka, više od svih ostalih, bližila mladim dušama. Uostalom, tko god pročita »Manifest komunističke partije« iz 1848. godine, razabrat će u kojem smislu treba tumačiti naš termin »sugestivnost«. Taj, naime, Marxov i Engelsov zajednički spis očituje i svojim stilom i svojim sadržajem takav zanos da mu treba tražiti premca u svjetskoj literaturi. Ne znači to da u »Manifestu« ne bi bilo logike i sustavnosti; baš naprotiv! Ali, sve je u njemu tako složeno i tako izrečeno da čitatelja sa svake strane zapljuskuje žar oduševljenja kojim su gorjeli sami pisci teksta.

Našoj se tvrdnji o sugestivnosti marksizma ne protive ni Marx ni njegovi sljedbenici kad jednodušno ističu da je njihov sustav »*prvi znanstveni socijalizam*« u povijesti. Oni, naime, samu znanstvenost svoga pokreta naglašavaju na izrazito sugestivan način. Etoista, Karl Marx nije bio začetnik socijalizma kao takvog: i prije njega i poslije njega bilo je raznih drugih socijalizama — sentimentalnih, utopističkih, religioznih, nacionalnih, reakcionarnih itd. . . Ali, prema osvjedochenju svih marksista, Marxov se nazor uspinje nad sve ostale svojom *znanstvenošću*. Kao prvi znanstveni socijalizam, on jedini ispravno tumači i povijest i stvarnost i čovjeka; kao prvi znanstveni socijalizam, on jedini nadomješta sve ostale i socijalističke i, pogotovu, nesocijalističke sisteme u čovječanstvu; kao prvi znanstveni socijalizam, on jedini može — i otkriti istinu o našim promašajima u prošlosti i normirati naše vladanje u sadašnjosti i zajamčiti definitivno rješenje svih naših problema u budućnosti. Mladi čovjek, kojemu se tako prezentira marksizam, nije u stanju da sam prosudi znanstvenu utemeljenost ovoga pokreta; ali će riječ o »prvom znanstvenom socijalizmu« na njega i te kako sugestivno djelovati. On će kroz taj izvorni nagovještaj marksizma osjetiti ono što je bilo primarno u

Marxovoj nakani, da, naime, provede »neposrednu kritiku svega postojećeg«, kritiku svih teorija i praksa jučerašnjice, kritiku svih ideologija i poredaka koji su dosad bili na snazi. Nije pak teško uočiti srodnost između toga Marxova stava i mentaliteta suvremene mladeži, koja, makar ne znala što stvarno hoće, zna posve dobro što nikako neće: neće ništa jučerašnje...

Pod tim vidom, možda bi najsugestivniji element marksizma bio u činjenici što mladim dušama naviješta radikalno *oslobođenje*: oslobađa ih, naime, od svega balasta prošlosti i tradicije, oslobađa ih od svake dogme, norma i tabua starine, oslobađa ih od svih obzira koje su savjestima znale nametati religija, etika i politika. Marx je osobno u tom pogledu bio rezolutan slobodnjak: u njegovu životu nema traga ni najsitnijem religioznom skrupulu, ni najtajnijoj moralnoj dilemi, ni najmanjem paktiranju s nekakvim tradiranim auktoritetom. Pred desetak godina je Georges Morel SI opisao Marxa kao *apsolutnog ateistu* i postavio tezu: »Nije moguće da itko bude radikalniji ateist od Karla Marxa!« (*Problèmes actuels de religion*, Paris 1968, str. 59—79.) Koliko znamo, nijedan marksolog do dana današnjeg nije tu tezu osporio niti pokušao da je opovrgne. Doduše, u našem se katoličkom tisku ponekad spominje da je začetnik marksizma kao dijete bio propisno kršten; ali se prešućuje da je njegova majka to krštenje sinčića zatezala punih 6 godina (od 1818. do 1824. godine) i da se na puku obrednu formalnost nije u kući nadovezao nikakv religiozni, najmanje pak kršćanski odgoj. Uostalom, otac obitelji dao se krstiti 1817. godine iz pukog karijerizma: u to ime i jest pristupio onoj evangeličkoj sekti koja je u tadašnjem Trieru bila posve beznačajna, jer nije brojila ni 200 (slovima: dvjesta!) pripadnika... Spominje se, osim toga, u našim religioznim publikacijama i podatak da je Marx, kao gimnazijalac, pribivao službenoj vjerskoj pouci u školi; ali se ne ističe da mu je »vjeroučitelj« bio Abraham Küpper, odlučan pristaša Kantova racionalizma, koji je kršćanstvo đacima prikazivao kao sredstvo za ostvarenje naravnog humanizma. Nije stoga čudno što Marx kod mature na usmenom ispitu iz kršćanskog nauka nije zadovoljio, no spasio ga Küpper pozitivnom ocjenom iz pismene radnje »o sjedinjenju vjernika s Kristom«, premda kandidat u tom sastavku nije zadanu temu uopće obradio, a Krista je tek letimice imenovao kao »ideal humanosti« i ništa više... Naš je katolički tisak zabilježio čak i crticu da je Marx u studentskim danima ispjevao nekoliko stihova koji, bar na temelju talijanskog prijevoda, daju dojam molitvenih uzvika; ali se pri tom ne naglašava činjenica da jedan ili drugi molitveno stiliziran redak u tri bilježnice, pune romantičarskih stihova, ne može u sebi nositi više »pobožnosti« nego li npr. zaziv božice Atene ili konja Pegaza u drugih pjesnika — pogotovu kad se uzme u obzir da Marx u tim istim pjesmama samog sebe hegelovski i feuerbachovski izjednačuje s božanstvom: »Meine Brust dem Schöpferbusen gleich!« Dovoljno je znati da se mladom Marxu kao uzor u pjesnikovanju sviđao Heinrich

Heine, koji je nakon 1831. oštrim satirama udario na samu »ideju kršćanstva« kao na zator (*Vernichtung*) zdravog čovječanstva. Pače, i sam je Marx tada već snovao prvo svoje samostalno djelo: »Fischer vapulans«, u kojem bi razotkrio besmislenost kršćanske ideje Božanstva. Nažalost, taj spis nije izradio! Velimo — »nažalost«, jer da ga je napisao, ne bi danas nitko mogao falsificirati Marxovu mladost, tvrdeći da je u njega ateizam došao istom naknadno, kao »nadgradnja« povrh religiozno proživljenog mladenaštva... Bilo je, zacijelo, i u Marxovu životu zgoda u kojima ga znala zahvatiti unutarnja stiska ili tjeskoba. Desilo se to napose 1851. godine, kad je u Londonu njegova kućna pomoćnica Helena Demuth rodila izvanbračnog sina Fredericka te je između Marxa i njegove supruge došlo do sukoba koji je vodio k rastavi braka. Premda je netragom iščezla sva Marxova korespondencija iz tih dana — nedostaju sva pisma iz dva tjedna prije i dva tjedna poslije Frederickova rođenja! — ipak nam obzirna svjedočanstva njegovih kćeri i samoga Engelsa otkrivaju da Marx u toj prilici nije od rastave braka zazirao iz bilo kakvih moralnih motiva, nego iz pukih građanskih obzira. Na kraju, dakle, kao da se moramo složiti s Morelom: Marx je s obzirom na religiozne i moralne zasade starine bio apsolutan slobodnjak.

To svoje slobodarstvo znao je on uspješno prenositi na druge, poimence na svoju ljubimicu-kćerku Jenny. Ona je, prema vlastitom pisanju, jednom zgodom u petoj ili šestoj godini života izrazila svoju simpatiju prema katolicizmu: »Nu onda mi je otac, bilježi Jenny, tako zorno i tako uvjerljivo ispričao priču o Nazaretskom Zanatliji kojega su bogatuni smaknuli, da me više nikad u životu nije snašla napast da povjerujem ...« To posvemašnje oslobođenje od religioznosti i ostalih unutarnjih spona što ga je Marx znao prenijeti u dušu djeteta prenio je on i u svoj sistem, a po njemu prenosi ga i dandanas u mlade duše koje mu se predano povjere. U tom bi bila sugestivnost, koju navedosmo kao prvu značajku marksizma pri njegovu susretu s mladima.

B. — **R e v o l u c i o n a r n o s t** je osobina koju marksizmu nitko ne može poricati. Ona se tako zrcali i u teoriji i u praksi Marxovih pristasa, da s njom stoji i pada sve u marksizmu. Revolucionarnost je, naime, ključ pomoću kojega Marx prikazuje čovjeka kao »stvaralačko biće prakse«; u isti mah ona mu je poluga kojom razotkriva mehanizam svega povijesnog zbivanja ukoliko čovječanstvo treba da revolucionarnom dijalektikom dopre do »besklasnog društva«, u čemu je cilj i smisao našeg opstanka. Zapravo, izrazom »revolucionarnost« htjelo bi se prije svega naglasiti jedno — da je čovjek u okviru marksizma dužan *aktivno sudjelovati* na oslobođenju samoga sebe i čitavoga društva. Oslobođenje, dakle, što ga Marx u svom znanstvenom socijalizmu nagovlješta, neće nadoći »automatski«, samo od sebe, nego traži čovjekov angažman; jedino uz tu cijenu našeg revolucioniranja nastupit će konačna humanizacija prirode i naturalizacija čovjeka, vulgarno imenovana — »raj na zemlji«.

Osnovica je tog Marxova revolucionarnog gledanja u tzv. *historijskom materijalizmu*. Prema njemu, nema nikakve nadnaravne sile koja bi gospodarila nad prirodom i poviješću u stilu Stvoritelja ili Providnosti. Isto tako, nema nikakve nadvremenske, natpovijesne svrhe prema kojoj bismo tijekom stoljeća težili. Marxov, dakle, historijski materijalizam niječe i kršćansku *protologiju* (nauku o postanku svijeta, čovjeka i povijesti) i kršćansku *eshatologiju* (nauku o smislu svega zbivanja u svjetlu Kraljevstva Božjeg). On tumači povijest materijalistički, tj. na temelju pukih unutarprirodnih i unutarpovijesnih činilaca. Ipak, za razliku od materijalista staroga kova, ne podaje se Marx tupom fatalizmu — kao da bi zbog determinizma materije svi procesi svijeta tekli nužno i neminovno te ne bi vrijedilo poduzimati bilo što u bilo kojem pravcu; kod Marxa, priroda nije slijepi mehanizam koji bi sve provodio prema krutom i nepromjenljivom »voznom redu«, nego obiluje novostima i iznenađenjima. Ali on se kloni i protivne skrajnosti: priroda, naime, za Marxa nije ni neuračunljivi improvizator koji bi bez ikakva reda i suvislosti sama sebe naprosto pobijao kojekakvim nedosljednim novotarijama. Priroda je Marxu neiscrpan energetski potencijal, koji se dijalektički rascvata i stvaralački razrasta: vrhunski je izdanak tog procesa čovjek, koji u dijalektičkom odnosu prema prirodi treba da stvaralački doda svoj obol njezinu konačnom ostvarenju. Čovjek može u svojoj ulozi promašiti, podbaciti, zakazati; otud se i jesu u povijesti pojavila nečovještva, *otuđenja*, koja polaze od nereda u ekonomskoj proizvodnji, a vrhunac dostižu u iluzornim tlapnjama religije. Potrebno je preokrenuti ustroj čitavoga ljudskog društva; potrebno je dokinuti sve nereda, reducirati sva otuđenja; u tom je revolucionarni karakter ljudskog života i povijesti prema marksizmu. Kad na kraju revolucioniranja bude dovršeno, kad skončaju sva otuđenja, tad će čovjek postati Čovjek. To je ideal, jedini ideal u kojem je smisao, sav smisao povjesnice.

Zato svaki osvjedočen marksist treba da svoj život uloži u jedan jedincati pothvat — u spremanje svesvjetske *socijalističke revolucije*. Revolucija je stoga jedina norma moralnosti, kojom treba vrednovati i dobro i zlo na svim životnim područjima: dobro je ono što revoluciju promiče, a zlo što je sprečava. Revolucija je podjednako jedini kriterij istine i, na taj način, normativ prave znanstvenosti: jer i istina je u marksizmu povijesno-društvena vrednota koja svoj temelj i obrazloženje može naći samo u ostvarivanju besklasnog društva... Zato možemo razumjeti poznatu Lenjinovu izreku da on u Marxovu opusu nije našao »ni grama etike«. Zaista, marksizam ne može dopustiti nikakvih moralnih smjernica koje bi kao vječne norme lebdjele povrh svih povijesnih epoha i ljudskih pokoljenja; njemu je normativna samo izgradnja socijalističkog društva, a u tom pogledu treba primjenjivati onu taktiku i onu strategiju koja se ne povodi ni za kakvim moralnim predrasudama. S tim u vezi razumljivo je onda zašto marksisti ne mogu dopustiti nikakve »kritike sa strane«. Oni, naime, često ističu važnost samokritike, ukoliko se njihov

sistem sam u sebi i sim iz sebe usavršava; nu tko god bi sa strane, tj. kroz prizmu nekakve religiozne vizije ili znanstvene teorije htio stvarati sud o marksistima, kritizirajući tako njihovu teoriju, praksu i stvarna dostignuća, polazio bi s nestvarnog i lažnog stanovišta, što znači: služio bi reakciji, kontrarevoluciji. Takvu destruktivnu kritiku marksizam sistemski ne može i ne smije dopustiti. Jedino, naime, prvi znanstveni socijalizam ima pravo da se kritički osvrće na svoje postavke i da donosi sud o vlastitim uspjesima odn. promašajima.

Očito je da takav sustav i pokret traži angažiranje čitavog čovjeka! Takav pak integralizam imponira mladim ljudima, imponira im posebice danas kad se stare vrednote posvuda ruše, a novih još nitko nije razradio. Mladenačkoj duši, koja je razočarana iskvarenošću i nečovještvom buržuskoga društva, marksizam pokazuje put kako da život ispuni silnom borbenošću i utka ga u jedan grandiozan svesvjetski pothvat. A kako pri tom otpadaju sve izvanjske konvencije i obziri, marksistička je revolucionarnost mladom čovjeku to privlačnija. Normalno je stoga što u kapitalističkim krajevima danas niču skupine mladih, sklonih Marxovoj revolucionarnoj zamisli. Zanimljivo je da među njima važnu, a često i vodeću ulogu imaju djevojke, koje u krilu socijalističke revolucije očekuju i definitivnu emancipaciju žena. Ako ikad, a ono su danas mladi ljudi siti starog svijeta i željni da ga izmijene; ne samo da ga u drukčijem svjetlu tumače, nego baš da ga izmijene. To ih, bez sumnje, bliži Marxovoj revolucionarnoj poziciji... Međutim, današnji su mladi ljudi ujedno i prilično kolebljivi, prevrtljivi u svom ukusu i stavu: brzo se zasite svega i teško se laćaju posla koji zahtijeva upornost i izdržljivost. Pitanje je stoga koliko će dugo mladi ljudi u svojim revolucionarnim skupinama izdržati i biti postojani. Svjetska se javnost npr. uvelike začudila kad su prvaci studentskih nemira iz 1968. godine u Francuskoj istupili svega devet godina kasnije kao izraziti antimarksisti i usprotivili se evrokomunizmu. Da li je tu bila posrijedi mladenačka nestalnost ili što drugo, teško je reći. Ali ta pojava izaziva na razmišljanje i postavlja problem: koliko će se među današnjim mladim svijetom naći marksista koji će revolucionarnim žarom izgarati do posljednjeg daha onako kako su to činili Marx i Lenjin?

C. — Solidarnost je treća značajka marksizma koja, prema našem gledanju, na osobit način pogoduje mladim dušama. Završna faza povijesti, kako je opisuje Marx, bila bi u besklasnom društvu, dakle u takvom poretku gdje nitko drugog ne bi iskorištavao ili porobljavao, nego bi svi uživali jednaka prava snoseći zajednički odgovornost za sveopće dobro. To će idealno stanje punom mjerom nadoći u konačnici historije; ali je moguće i sada, dok živimo u jeku klasnih borbi, doživjeti bar neki predokus te konačne solidarnosti. *Proletariat* naime, kao najuniverzalnija

klasa današnjega društva, nosi u svom krilu veliku dozu te solidarnosti; stoga iz krila te mesijanske klase zrači već donekle izgled budućega Čovjeka...

Marx je osobno, kao emigrant u Parizu, pa u Bruxellesu i Londonu, imao prilike da mnogo puta iskusi tu nesebičnu solidarnost koja je tijesno povezivala izbjeglice evropskoga Zapada i Istoka: u skrajnjoj neimaštini, kad nije imao ni toliko novaca da plati lijes za preminulo dijete ili da kupi papira za pisanje, priskakivali su mu u pomoć i najzdušnije ga pomagali oni koji su s njim bili u bijedi izjednačeni. Uz to je kroz četrdesetak godina u životu imao kraj sebe idealnog suborca Friedricha Engelsa: taj je i u materijalnom i u moralnom pogledu iskazao Marxu neprocjenjive usluge, no htio je da stalno bude iza njega — »u sjeni«, kao nekakva »druga violina«. Bio je to, zacijelo, primjer izvanredne solidarnosti. Poučen svim tim iskustvom, znao je Marx ozbiljno cijeniti samu riječ »solidarnost«. Zato je i samu socijalističku revoluciju programirao kao *proces solidarnosti*, ukoliko treba da se marksisti uspnu nad svaki partikularizam pa nesebično posluže na dobrobit svima. U prošlosti je čovječanstva, prema Marxovoj tvrdnji, bilo raznih revolucija i uglavnom su se odvijale tako da je namjesto jedne stranke ili skupine došla na vlast druga: znači — smjenjivali su se ugnjetavači, ali sistem ugnjetavanja i porobljavanja ostajao je i dalje na snazi. Marksistička će revolucija drukčije postupiti: ona će dokinuti sve razlike među ljudima i preodgojiti ih u solidarne članove društva. Neće se znati tko je do jučer bio kapitalist, a tko proleter: jer proleter se neće kroz revoluciju popeti na prijestolje da bi izrabljivali svoje negdašnje izrabljivače. Oni će im, doduše, istrgnuti vlast iz ruku, ali samo zato da bi dokinuli nepravednu raspodjelu dobara u svijetu: pri tom će same kapitaliste preodgojiti i privesti ih od nečovještva k zdravom humanizmu — »skidajući s njih sve njihovo đubre«! Na taj način, socijalistička revolucija neće biti osvetnički obračun sa svrgnutim vlastodršcima, nego zamašan pothvat kojim će se svi ljudi bez razlike uključiti u izgradnju novog poretka.

Očito je da ostvarenje tog idealnog programa solidarnosti pretpostavlja silnu revolucionarnu svijest i zrelost u samom nosiocu revolucije, tj. u proletarijatu. On se mora svjesno organizirati u klasu, koja će uspješno istupiti protiv kapitalista-buržuja da bi, preuzevši u ruke političku vlast, izmijenila ekonomiku i sistem proizvodnje te — dokidajući sve klasne razlike — dokinula na kraju i vlastitu klasnu strukturaciju. Svatko vidi koliko se herojske nesebičnosti zahtijeva za provođenje tog ideala u djelo. Nu isto tako svatko može vidjeti koliko je taj program sveopćega bratstva i jednakosti privlačan za poletne, mlade duše. Ako išta, a ono je takav proglas o upravo nadljudskoj solidarnosti mladima sugestivan! To pak znači da smo i mi u svom prikazu »zatvorili krug« jer, na kraju, evo nas iznova kod *sugestivnosti* kojom smo počeli opisivati utjecaj marksizma na mlade.

Koliko znamo, Marx nije običavao polemizirati s vjericima; nije s njima ni dijalogizirao. On je, od svoje strane, religiju samo odlučno kritizirao. Što se nas tiče, ni mi nismo u ovom sumarnom opisu polemizirali s marksizmom; nismo s njim ni dijalogizirali; dapače, nismo ga ni kritizirali! Samo smo pokušali da fenomenološki opis *mladih* i njihove *religiozne krize* upotpunimo osvrtom na *marksizam*, naznačivši bar teoretski njegov udio u toj kriznoj situaciji. Doduše, prema našem osvjedočenju, glavnina bi suvremene religijske krize nadošla u povijesti i bez Karla Marxa i njegova djela; ipak, marksizam svojom sugestivnošću, revolucionarnošću i solidarnošću mnogo pridonosi religioznoj dezorijentaciji mladeg naraštaja.

Prije svega, »sugestivnost« Marxova djela ide za tim da u duše unese materijalističko shvaćanje čovjeka i života te tako istisne iz njih temeljnu kršćansku krepost vjere. Marksizam se, naime, ne može skućeno uzimati kao socijalna, ekonomska ili politička doktrina; on je u prvom redu cjelovit nazor na stvarnost, nazor u osnovi ateističan i antireligiozan. Kao strogo materijalistička vizija društva i povijesti, on podsijeca u čovjeku svaki polet prema Transcendenciji i upravlja ga na isključivo ovozemsko, unutarpovijesno realiziranje. Stoga i jest u autentičnom Marxovu (!) marksizmu religija prototip i sukus svih otuđenja; on se zato svom svojom sugestivnošću suprotstavlja vjeri u Nadsvijet i želi joj biti nadomjestak... Što se tiče »revolucionarnosti«, ona polazi korak dalje pa nastoji u dušama iskrenuti i nadomjestiti kršćansku krepost nade. S raznih strana čujemo, doduše, danas glasove teologa koji marksističku revolucionarnost i kršćansko nadanje žonglerski svode u istu kolotečinu, ako ne i na isti nazivnik. Međutim, i osrednje poučen srednjoškolac morao bi uvidjeti da Marxova futurologija i biblijska eshatologija nisu ni izdaleka jedno te isto i da, napose, između prometejizma jednog marksista-revolucionara i čina nade u duši kršćanina vlada dijametralna oprečnost. Kršćanska je nada tako izrazito upravljena na Boga da svojom teo-logalnošću odskoče nad sve druge kreposti. Za nju je karakteristično da ne traži i ne nalazi oslonca ni u čemu svorenom, nego u Bogu jedinom! Od Njega, isključivo od Njega očekuje kršćanin po nadi svoje Sve! Gledan iz Marxove perspektive, taj teo-logalni polet nade znači skrajnu otuđenost i raščovječenje... »Solidarnost«, napokon, kako je marksizam proklamira i propagira, trebala bi da u dušama potisne i nadomjesti kršćansku krepost ljubavi. Solidarnost, naime, veže ljude rame uz rame, da bi udruženim zalaganjem dijalektički obradili prirodu, društvo i povijest; ona tako stvara od ljudi borbenu frontu, koja kroči naprijed prema cilju svega revolucioniranja — besklasnom društvu. Kod svega toga solidarnog angažiranja na djelu je dijalektika, ali ne dijalogalnost u izvornom smislu te riječi. A bez dijalogalnosti, bez suočenja između »ja« i »ti«, nema autentične ljubavi! Odnosno, autentična će ona biti istom onda kad relativnost ljudskoga »ti« bude apsolutizirana, preobražena u nedirljivu

osobnu svetinju auktoritetom Božanskoga »Ti«! Zato je krepost kršćanske ljubavi u svojoj srži bitno različna od svakoga pozemljarskog ortaštva, bitno različna i od najidealnije solidarnosti — kako je ona orisana u dijalektičkom ozračju Marxova materijalizma. Poznato je da se Marx u svoje doba sarkastično okomio na Feuerbacha kad je taj, makar u ateističkoj perspektivi, počeo veličati ljubavni susret između »ja« i »ti«. Ta nam pojedinost također jamči da se u izvornom marksizmu solidarnost suprotstavlja ljubavi.. .

Sa svim tim postaje očito da marksistički utjecaj nadilazi zonu tzv. »religioznosti« i zahvaća u domenu »srca«, u samo žarište kršćanineve vjere, nade i ljubavi. Kršćanski mališi, koji po službenom kursu u školi primaju marksističko obrazovanje i odgoj, izvrgnuti su dakle pogibelji da otupe u onom što apostol Pavao smatra primordijalnom značajkom kršćanstva — kad na početku najstarijeg spisa Novog zavjeta veliča »djelotvornu vjeru, požrtvovnu ljubav i nepokolebivu nadu« (1 Sol 1,3). U tom teologalnom tropletu bit je kršćanskog života, a marksizam ga sustavno nadomješta svojim triptihom — sugestivnosti, revolucionarnosti i solidarnosti. Nije stoga u prvom redu važno kakvim legislativnim i administrativnim mjerama marksisti operiraju s obzirom na reUgijske zajednice; nije također toliko važna ni strategija, odnosno taktika kojom protagonisti marksizma — počevši od Lenjina i Staljina pa sve do Ho-ši-mina i »crvenih khmera« — nastoje reducirati religioznu otuđenost svojih sugrađana. Sve su to samo izvanjski manevri, koji tu i tamo mogu čak pridonijeti da se u samoj religioznosti štošta pročisti. Pravo, međutim, i sudbomosno suočenje marksizma s kršćanstvom odvija se mnogo dublje — u domeni njihova izvornog nadahnuća. Koliko god bila istinita postavka da konkretni ljudi — kršćani i marksisti — moraju dijalogizirati ukoliko svi skupa želimo doživjeti jednu ljudski snošljivu sutrašnjicu, toliko je u isti mah nužno istaknuti da *sistemi kao takvi ne dijalogiziraju*, tj. da nije moguće praviti amalgam nekakva kršćanskog marksizma ili marksističkog kršćanstva. U tom se pogledu možemo pozvati i na Lenjinov auktoritet, koji je prvi među Marxovim sljedbenicima jasno precizirao smjernicu da religija može slovit i kao *p r i v a t n a s t v a r* u ustavu jedne socijalističke države, ali ne može i ne smije biti »privatna stvar« za program jedne komunističke partije. Drugim riječima: prema Lenjinu, mogu politički režimi dopustiti da na zemlji istodobno žive i ateisti i kršćani, ali je nemoguće i nezamislivo da svjestan i osvjedočen marksist bude istodobno autentičan vjernik. Ta nemogućnost izvire iz činjenice što se historijski i dijalektički materijalizam dijametralno protive *teologalnosti* vjere, nade i ljubavi, dakle onom što kršćanina iskonski čini kršćaninom.

Umjesno je stoga postaviti pitanje: što se stvarno dešava u dušama naših mladih koji gotovo dan i noć moraju posvud udisati u sebe marksistički mentalitet? Makar oni tu i tamo pribivali religioznim obredima i posjećivali vjersku pouku, neće li im zbog neprestanih ateističkih infiltrata i otvorenost srca prema Bogu i sam smisao za Sveto biti uvelike

prigušeni? Prema tome, dok vodimo brigu za čuvanje tzv. vjerskih sloboda i pravi, ne bismo smjeli zaboravljati tu daleko radikalniju problematiku. Međutim ni ona, premda je u našoj sredini strahovito aktualna, ne bi nas smjela toliko zaokupiti te obnevidimo za ključni problem današnje religiozne krize: ovaj, naime, prema našem uvjerenju — ne bi trebalo gledati u nastupu marksističkog ateizma, nego u *pojavi mladih* kojima je tradirana religioznost postala neshvatljiva i neprihvatljiva. Iz povijesti znamo da je Crkva svojedobno u razmiricama oko »kineskih obreda« zauzela pogrešan stav, koji joj se osvetio gubitkom Kine. Znamo iz nedavne prošlosti da je Crkva zalazeći u »industrijsku epohu«, prilično zakasnila s oglašavanjem svojih socijalnih načela, što joj se osvetilo gubitkom radničke klase. Što će biti danas? Hoće li Crkva, zaskočena pojavom mladih, opet promašiti? Ili ponovno zakasniti? Odgovor na to ovisi o svima nama.

DIE RELIGIÖSE KRISE DER JUGEND UND DER MARXISMUS

Zusammen fassung

Die **Jugend** stellt in der heutigen Welt eine ganz neue kulturelle und soziologische Erscheinung dar. Ältere Generation, die eine solche »Jugend« selber nie erlebte, kann die heutige Jugend überhaupt nicht begreifen, die jüngere Generation ist ihrerseits wiederum nicht gewillt, sich in die Ansichten und Gewohnheiten der Älteren einzuleben. Die Jugend von heute weiss zum grossen Teil nicht, was sie will; sie weiss primär, was sie nicht will, nämlich nichts vom Gestrigen, das zum Heutigen geführt hat.

Die **Krise**, die mit dem Phänomen der Jungen verbunden ist, kommt besonders auf dem religiösen Bereich zum Ausdruck. Es ist klar, dass sie einerseits durch den moralischen Verfall der Familien und andererseits durch den historischen Umbruch, vom dem die christliche Katechisierung und Verkündigung betroffen wurden, begünstigt wird, weil die alte »Sprache« des kirchlichen Predigens den Jugendlichen nicht mehr verständlich ist.

Der **Marxismus** setzt sich heute in grossem Mass in den Jugendbewegungen ein, wie er auch die Religionskrise auf allen Kontinenten beeinflusst. Man kann jedoch nicht sagen, das historische Auftreten der Jugend sei durch den Marxismus hervorgerufen oder auch die Jugend sei der zentrale Faktor der heutigen Religionskrise. Es ist aber Tatsache, dass der Marxismus durch seine Suggestivkraft seinen Revolutionsgeist und Solidaritätssinn grossen Einfluss auf die Jugend vor allem in den kapitalistischen Ländern ausübt. Die erwähnten marxistischen Merkmale wurden zum eigenartigen »Ersatz« für das traditionelle Trio von Glaube, Hoffnung und Liebe. Gerade deswegen bleibt der Marxismus in seinem besonderen Einfluss auf die Jugend ein »Zeichen der Zeit«, das die Christen nicht nur zu einer permanenten Ausbildung, sondern auch zur permanenten Bekehrung drängen soll.